

RAMİZ FƏTƏLİYEV – 70

YAXUD YAXŞI SSENARİ MÜƏLLİFİNİN AZƏRBAYCANLI OLMASININ “QƏRİBƏLİYİ”...

Oxalqımızın nadir ziyəlisidir! Fiziklərdən ən lirikidir! O hər zaman personajlarına və tamaşaçılara, dostlarına, tanışlarına inanan və nə qədər təzadlı səslənsə də, məhz buna görə öz tənqidi təfəkkürünü aramsız işə salıb, özündən başlayıb özünə qədər incə, zərif, intellektual istehza, kinaya, həm də kəskin sarkazmla ətrafını və ilk növbədə özünü qılınclayan təvazökar bir adamdır. O, istedadlı adamdır, o, doğmadır, o, müəllimdir! Kinoda, həyatda və bütün qələmə aldığılarında... o, realistdir, hər kəsə nəsib olmayan gerçəkliyi 4D baxış bucağından görməsi ilahi fəhmlə bağlıdır, bəlkə elə ona görə çarəni bunda görür. Yaradıcı insan, vətəndaş, ictimai xadim olaraq hər üç missiyasını fəallıq və dürüstlüklə yerinə yetirməkdən usanmamaq yalnız cəmiyyətin nəcabətli üzvünə xas keyfiyyətdir. İlk filminin nümayişinə

Bakinin bütün mərkəzi kinoteatrlarına baş çəkib adını titrlərdə görəndən sonra zalı tərk etmək mərhələsində özünəvurğunluq və şöhrətparastlıq kimi ziyanlı vərdislərə düşməyən sığortalanmaqla müdrikiyin yaşla qazanılan nemət olmadığını da bir daha bəlirdib və bunu gənc yaşında sübut edib. Ramiz Fətəliyev 70 yaşının düşüncə və təəssüratlarını “Mədəniyyət. AZ” jurnalının oxucularına danışdı...

– Kino illüziya sənətidir. Sizin filmləriniz isə məhz illüziyaları yaxşı mənada dağıtmaq gücünə malikdir. Və məncə, bu səciyyə, realizm təəssüratının belə qabarıq verilməsi sovet dövrünün “incəsənətdə realizm” cərəyanı ilə bağlı deyil. Sizin kinonuzun təşəkkül dövrü istənilən başqa bir zamana da təsadüf etsəydi, bu xüsusiyyətdə olacaqdı...

– Illüziyanı dağıtmaq da özünə görə bir illüziyadır. İnsanların

əksəriyyəti həyatın oyunlarından baş açmaq üçün illüziyaları dağıtmağa can atır. Mən bu işdə onlara kömək etməyə çalışıram. Bu da mənim şəxsi illüziyamdır. Çünki hər şey illüziyanın üzərində qurulub. Bütün həyatımız illüziyalardan yaranıb və illüziyalarla da davam edir. Amma bu halın astar üzünü görmək, göstərmək, yəni antiillüziya özü də bir illüziyadır. Məncə, insan reallığa nə qədər çox hazır olsa, bir o qədər həmin realıqda nəyisə dəyişmək, yaxud nə iləsə mübarizə etmək onun üçün asan olar. Mən bu yolda insanlara kömək etmək fikrindəyəm.

Sərhəd halı situasiyalarını çox sevirəm; məsələn, bəzən biz evdə dincələrkən işdə olmaq istəyirik, işdə olanda isə ürayimləndən ev keçir. Amma belə sərhəd situasiyalarının dramatik dönüşləri də olur – məsələn, ər-arvad birlikdə də yaşaya bilmirlər, bir-birindən ayrı da. Belə dramatik sərhəd situasiyaları kinematografik araşdırma üçün çox maraqlıdır. Çünki realıqdan doğan hallardır, həyatımızla sıx bağlı

nəğillərimdə də, bir çox ssenarilərimdə də, məsələn, “Altıncı” da, “Yaramaz” da realizmin əsl mənasından uzaqlaşmamağa çalışmışam. Əlbəttə ki, “Yaramaz”ın süjetində fantastika, pafos yox deyil, amma sırf insanın təbiətinə xas cəhətlərinin – müxtəlif sosial vəziyyətlərdə insanın öz simasını itirməsinin, xasiyyətinin astarı ilə üzünün bir-birinə qarışmasının hansı balalara yol açdığını göstərən filmdir.

– Bildiyimə görə, bəzi rejissorlar ssenaridə yazdığının tam əksini çəkiblər. Təcrübənizdəki belə hallar rejissorlar haqqında sizdə hansı qənaəti yaradıb?

– Bu, ssenari müəlliflərinin an yarıları yeridir. Mən həmişə deyirəm ki, rejissor-ssenarist münasibəti müvəqqəti nikahə bənzəyir. Bu iki adam bir neçə ay və ya bir il anlaşma, dialoq üstündə qurulan yaradıcı münasibət yaratmaq istəyirsə, münasibət yaxşı gedir, bu yoxdusa, heç nə alınmır. Rejissor öz təbiətinə, dünyagörüşünə, zövqünə uyğun ssenarini seçməlidir. Sovet vaxtı belə olmurdu – rejissorlar maddi

...Hasan Məmmədovla

situasiyalardır. “Realizm” kəlməsinin özü çox aldadıcı mənalara malik ola bilər. Sovet quruluşu sosialist realizmini təbliğ və təlqin edirdi. Bu isə faktik olaraq qanuniləşdirilmiş yalan idi. Çünki sosializm realizminə görə, sosialist cəmiyyətinin üzvü heç bir səhvə yol verməməlidir. Təbii ki, bu, reallığa tamamilə zidd haldır – hər bir insanın səhv etmək hüququ var. Amma İtaliya ədəbiyyatında, teatrında, kinosunda yaranan və sosializm realizminin tam əksinə, həyatı olduğu kimi göstərən “neorealizm” adlı cərəyan da meydana gəlmişdi və bu cərəyan dünyanın yaradıcı insanlarına çox güclü təsir etdi. “Realizm” sözü insanları aldatmamalıdır. Bu sözə çox ehtiyatla yanaşmaq lazımdır. Sosializm realizmi ayrı cərəyandır, neorealizm ayrı cərəyan, sadəcə realizm isə tamam ayrı anlayışdır. Mən həttə

təminatlı qalmamaqdan ötrü istənilən ssenari əsasında film çəkirdilər. Bu halı da başa düşmək olar – insanın başqa qazanc yeri yoxdursa, belə də etməlidir. Hər filmə 6–7 min rubl qonorar verildirdi. Bu məbləğ öz-özlüyündə az olmasa da, hər rejissorun iki-üç ildən bir film çəkmək imkanına malikliyinə nəzərə alsaq, əslində, çox kiçik məbləğdir. Bəzi rejissorlar üçün ssenari müəllifi az qala düşməndir, çünki o, həmişə yazdığına təəssübünü çəkir, dəyişikliklərlə çətinliklə razılaşır və heç də bütün rejissorlar ssenari müəllifi ilə məsləhətləşmək istəmirlər. Ola bilər ki, rejissor nəyisə dəyişməyi lazım bilir, burda qeyri-adi heç nə yoxdur, amma yaxşı olar ki, hər hansı dəyişikliyi ssenari müəllifi ilə birlikdə etsin və ortaliqə hər ikisini qane edən variant çıxсын, yoxsa özbaşına edəndə

...Şahmar Qarıblı ilə

narazlıq yaranır. Son vaxtlar yenə belə bir hal yaşadım. Dörd dramaturji xətdən ibarət ssenari yazmışdım. Rejissor üç xəttin süjetini tamamilə, dördüncü xəttin isə sonluğunu dəyişmişdi. Faktik olaraq ssenaridən heç nə qalmamışdı. Mən də belə qarara gəldim ki, titrlərdə öz adımlı yox, təxəllüs qeyd etdim. O rejissordan soruşan gərək ki, ssenarini bəyənmirdinsə, niyə götürürdün?. Özü də adlı-sanlı rejissorlar ssenari müəllifləri ilə mütləq məsləhətləşirlər, məsələn, Nikita Mixalkov, Rodion Naxapetov... Yeri gəlmişkən, son vaxtlar yeri düşdükcə deyirəm ki, mənim üçün artıq iki Nikita Mixalkov var – ovaxtkı və indiki. İndiki şöhrətpərəst Nikita Mixalkovu tanımırıam. Hətta yubileyi münasibətlə təbrik yollayanda da qeyd etmişdim ki, hər iki Nikita Mixalkovu təbrik edirəm, həm keçmişdəkini, həm də indiki. Sözümlü davam etdirib demək istəyirəm ki, vaxtilə o mənim ssenarim üzrə "Şahidlərsiz" filmi çəkəndə hər bir sözü məsləhətləşirdi. Baxmayaraq ki artıq tanınmış kino xadimi idi. Eləcə də Naxapetov "Təzə evlənənlər üçün çətir" filmi çəkəndə şəxsi işlərlə bağlı mənim ölkədən çıxmaq imkanım olmadığına görə 3, ya 4 epizodun müzakirəsi üçün Moskvadan Bakıya gəlmişdi. Çox maraqlı və təzadlı haldır ki, rejissor nə qədər təcürbəli, peşəkər, nüfuzludursa, bir o qədər dramaturji materiala qarşı diqqətlidir...

– **Yəqin, elə ona görə də həmin səviyyəyə gəlib-çatıb...**

– Əlbəttə, yəqin ki, bunlar bir-biri ilə əlaqəli amillərdir. Təbii ki, mənim söhbətimdən elə nəticə çıxarmamalıdır ki, yazdıqlarımın hamısı şədəvirdir. Heç də yox. Ssenarim üzrə çəkilən hər hansı film uğursuz alınanda ilk növbədə səbəbi ssenarimdə axtarıram. Mənim diplom ssenarimi bəyənsələr də, qəbul etməmişdilər – Böyük Vətən müharibəsi iştirakçılarından bəhs olunurdu. Həmin vaxt isə Mərkəzi Komitə fəhlə-kəndli sinfinin həyatına aid filmlər çəkməyi tövsiyə edən sərəncam vermişdi. Mənə vaxt qoydular ki, bir aya başqa ssenari yazım. Mənim də yadıma düşdü ki, "AZI"ni (keçmiş Azərbaycan Sənaye İnstitutunun qısaldılmış adı. İndiki Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti – red.) bitirmişəm, düzdü, qiymətlərim yaxşı olsa da, özümü o qədər də yaxşı tələbə saymıram, o mənada ki, yerimdə deyildim, "AZI"nin tələbəsi ola-ola hekayələrim çap olunurdu və əslində mən elə əvvəldən Ədəbiyyat İnstitutunda təhsil almaq istəyirdim, amma valideynlərim razı deyildilər, sonra artıq gördülər ki, yolum budur, etiraz etmədilər. Beləliklə, "AZI"ni bitirdiyimə görə neft hasilatına, istehsalına aid yadında nələrsə qalmışdı, ona görə neftçilərin həyatından bəhs edən yeni ssenari yazdım. Amma təbii ki, çox "quru" alındı. Və həmişə qeyd edirəm ki, bu ssenarinin məhz Arif Babayev kimi rejissorun əlinə düşməyi ilə baxım çox gətirdi. Arif Babayevlə yaradıcı münasibətimiz tədricən şəxsi dostluğa çevrildi. Özü də yaradıcı əməkdaşlığımızda

çox maraqlı məqam oldu – o həm ilk ssenarim əsasında film çəkmişdi, həm də sonuncu filmi üçün də mənim qələmimin məhsulunu seçmişdi. Onun ilk ssenarim üzrə çəkdiyi "Ömrün ilk saati" filminə indi baxırlarsa, bu, sırf Arifin xidmətidir, çünki ssenaridə olmayan romantizmi, canlılığı məzmunə gətirib. Yəni ssenari müəllifi-rejissor münasibətlərinə aid bəyazq dənşidığım situasiyanın tam əksi baş vermişdi. Bununla demək istəyirəm ki, mənim yazdıqlarımın heç də hamısı müstəsna ssenarilər olmayıb. Hər şey ikibaşlıdır – ssenari müəllifi asılı peşə olsa da, bunun digər tərəfinin təzahürləri də baş verir. Mən axı rejissorluğa da bələdəm – 56 yaşında özümü rejissor kimi sınamışdım. Ssenarilərim üzrə çəkilmiş filmlər haqqında deyə bilərəm ki, ən azı 30–40 faizinə heç bir etirazım yoxdur, tam ürəyimcə alınıb – "Yaramaz", "İnciklik", "Həyatın xırdalıqları", "Təzə evlənənlər üçün çətir", "Şəxsi xoşbəxtlik", "Altıncı", "Şahidlərsiz" və digər filmlər bura aiddir. Əlbəttə, bəzən də filmin zəifliyi mənim ssenarimdən asılı olub.

– **Vaxtilə mövcud olmuş ənənəyə uyğun şəkildə, yubiley ərəfəsində kinoteatrdə, ya da telekanalların birində filmlərinizin retrospektivi təşkil ediləydə, çox yaxşı qarşılanardı...**

– Mən həminin əvəzindən deyə bilmərəm, yaxşı olardı, ya pis. Bu mənim səlahiyyətimdəki məsələ deyil. Dövlət başçımız, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi sağ olsunlar – bir gündə həm "xalq artisti" fəxri adına layiq görüldüm, həm "Şöhrət" ordeninə, həm də yubileyim təşkil edildi. Xeyli gözəl təəssürat qazandım. Çox minnətdəyəm. Filmlərimin retrospektivinə gəlincə isə belə bir iş reallaşsa, hansılarının öz aktuallığını itirmədiyini yaxşı bilirəm. Həmin "Yaramaz", "Qraçlar", "Altıncı", "Təzə evlənənlər üçün çətir", "Lətifə" və daha bir neçə, ümumilikdə 10 filmim təkcə zamanlarınə bağlı ekran əsərləri deyil.

– **Siz də o fikirdəsiniz ki, qadağalar, məhdudiyətlər dövründə yaradıcı adamlar daha cəsarətli, dolğun işlərə qadir olurlar?**

– Yox, mən belə fikirləşmərəm. Bəziləri özlərinin istedadsızlığını, bacarıqsızlığını, tənbelliyini dövrə, zamana ilə, rejimlə, siyasi quruluşla bağlayıb bəraət qazanmağa çalışırlar. Sovet vaxtı belələri deyirdilər ki, yazıram, amma hələ üzə çıxarmıram, vaxtı gəlib yetişəcək. Amma o "vaxt" bəzilərinə ya heç gəlib çatmadı, yəni üzə heç nə çıxarmadılar, bəziləri isə ortaya çox az şey qoydular. Sadəcə, belələri üçün hansısa dövr avarlığını, özündən bədgümanlığını ört-basdır etməkdən ötrü əlverişli amilə çevrilib. Sualınıza gəlincə, kiməsə qadağalar, məhdudiyətlər və bunlara müqavimət lazımdır, kiməsə lazım deyil. Ola bilər ki, təzyiq, sıxıntı kiməsə stimül verir və ola da bilər

ki, bir başqası belə şəraitdə heç yaşaya bilmir, nəinki işləmək, yaradıcı işlə məşğulluq... Bu məqam yaradıcı insanların sayı qədər müxtəlifdir. Bunun qanunu, ümumiləşməsi yoxdur, ola da bilməz.

– **Hər dəfə qələmi əlinizə götürəndə öz işinizlə məşğul olub-olmadığınıza dair etirafınız nədən qaynaqlanır?**

– Özümə tələbkarlıqdan. Amma etirafım çox qərübə qarşılandı, heç kim inanmadı. Bu yalnız özümə tələbkar olmağımdan qaynaqlanır. Təbii ki, söhbət cümlə qurmağı bacarıb-bacarmamaqdan getmir. Balet librettosu yazmaq təcrübəm də var. Sadəcə, həmişə özümə sual verirəm ki, mənim yazdıqlarım cəmiyyətə lazımdırımı?..

– **Deməli, siz "sənət sənət üçündür" qənaətində**

olanlardan deyilsiniz. Yazdıqlarınızın cəmiyyət tərəfindən qəbul edilib-edilməyəcəyi sizi narahat edir...

– Bəli, mütləq! Bu gün cəmiyyətə lazım olmayan təxəyyül məhsulu hələ meydana çıxarılmısa yaxşıdır. Yalnız özünün bəyandiyinin əgər hələ zamanı deyilsə, yaz, qoy yeşiyə, zamanı yetişər, gələcək nəsilər onu üzə çıxarar. *(gülərək)* Bir qərribə, məzəli əhvalat yadıma düşdü. "Dovjenko" kinostudiyasında mənim ssenarimi çap edən bir makinacıdan hazır materialı almağa gələndə soruşmuşdu ki, yəhüdisiz? Cavab vermişdim ki, yox, azərbaycanlıyam. Demişdi ki, qərribədir, amma ssenari xoşuma gəldi...

– **Pedaqoji işlə məşğul olmağı lazım bilmirsiniz?**

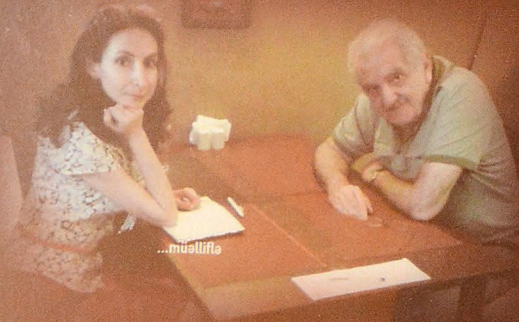
– Beynəlxalq Kino Məktəbində az müddət dərs dedim. Daha doğrusu, həftədə bir dəfə tələbələrə görüşüb kino haqqında bildiklərimi danışdım. Elə əvvəldən onlara demişdim ki, mən sizinlə kino haqqında danışacam, dərs deməyəcəm, müəllimlik etməyəcəm. Müəllim məsləhət verməlidir, eyni mövzunu döna-döna təkrarlamaqdır, mən bunu bacarmaram. Bacarsam da, cürət eləməyəm. Yalnız məndən məsləhət istəyəndə hansisa tövsiyələrim olur.

– **Sizcə, tələbələriniz o söhbətlərdən dərs ala bildilər?**

– Bilmirəm, bəlkə də...

– **Yanınıza məsləhətə gələnlər çoxdur?**

– Təbii. Mən heç vaxt fikrimə ehtiyac duyanlardan qaçmıram. (Yanıdakı bir qalaq çap kağızını göstərərək) Elə bu müsahibədən əvvəl bir cavan oğlan ssenarisini verdi ki, oxuyub fikrimi bildirim.

R.M.Fətəliyevə "Xalq artisti" fəxri adının verilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:
Azərbaycan Respublikasında kinematografiya sahəsində uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə Ramiz Məmmədali oğlu Fətəliyevə "Xalq artisti" fəxri adı verilsin.
İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.
Bakı şəhəri, 6 iyun 2016-cı il.

R.M.Fətəliyevin "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 23-cü bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:
Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafındakı xidmətlərinə görə Ramiz Məmmədali oğlu Fətəliyev "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilsin.
İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.
Bakı şəhəri, 6 iyun 2016-cı il.

Bilirlər ki, mən həmişə haqiqəti deyirəm. Elə olub ki, ssenari yazmağa girişənə ədəbiyyatın başqa bir janrında uğur qazana biləcəyini demişəm, o da rəyimlə hesablaşıb. Həmişə də belə olur – fikrimi qulaqardına vurmurlar. Bu, əlbəttə, sevindiricidir...

– **İndi kinomuzda yaxşı ssenariyə kəskin ehtiyac var. Və əslində, yaxşı kino yaxşı ssenaridən başlayır...**

– Orası elədir. Amma kino sintetik sənət növü olduğu üçün hansisa bir amil aşağı səviyyədə olsa, yaxşı ssenariyə təsir edəcək.

– **Bu təkcə Azərbaycan filmlərinə aid deyil, elə, məsələn, Rusiya kinematografılarının da son illər çəkdiyi bir çox filmləri yalnız ilk nümayişdən maraqlı doğuranlara və yöndəmsiz dialoqlardan, uyğunsuz replikalardan ibarət olanlara bölmək mümkündür. Hətta bunların arasında elələri var ki, onları çəkən rejissorlar, ssenarisini yazan müəlliflər sovet vaxtı kinonun "qızıl" fondunu təşkil edən ekran əsərləri ərsəyə gətiriblər. Sizcə, belə qərribə tendensiya nə ilə bağlıdır? Niyə son illər çəkilən filmlərin dialoq və replikalrı nəinki sitatlara çevrilmir, hətta**

bir çox filmlərin nümayişi zamanı fikirləşirsən ki, kaş bu film səssiz çəkiləydi?...

– Elə olur ki, mənim də ssenarimi bu hala salırlar, filmə bəxş deyirəm ki, axı belə söz yazmamışdım. Təbii ki, sizin fikrinizlə razıyam. Tamaşaçıların da zövqü korlanıb – ucuz, bayağı melodramaya meyillənirlər. Əlbəttə, "40-cı qapı", "Nabat" kimi dəyərli filmlərimiz də var. Amma onlar ya dar tamaşaçı dairəsi üçün nümayişlənilir, ya da yalnız premyerası olur. Əvəzində "Xoxan" kimi lentlər hər addımbaşı təqdim edilir. Çox istedadlı gənclərimiz var, çoxlarının adını yalnız bəzi kino adamları bilir, onları mütləq irəli çəkmək lazımdır. ♦

Samirə Behbudqızı,
"Mədəniyyət.AZ"

